

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het is niet Kikuyu versus Luo

Dietz, A.J.

Citation

Dietz, A. J. (2008). Het is niet Kikuyu versus Luo. *De Groene Amsterdammer*, 132(6).
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15375>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15375>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Concept stuk voor de Groene Amsterdammer, 7 februari 2008 Embargo tot dan

Kenia: stammenstrijd of Afrikaans nationaliteitenvraagstuk?

Ton Dietz

Hoogleraar sociale geografie Universiteit van Amsterdam

De Nederlandse media gebruiken met grote vanzelfsprekendheid het woord stammenstrijd om te duiden wat er in Kenia gebeurt. Dat geldt niet alleen de kranten. Als correspondent Kees Broere op het NOS journaal zorgvuldig probeert het woord stam te vermijden door te praten over het Kikuyuvolk en het Luovolk, neemt de nieuwslezer toch het woord stammenstrijd in de mond.

Een enkeling wijst in ingezonden brieven op de problemen met zo'n stamvertoog, maar als zelfs geleerden zoals cultuurhistoricus Thomas von der Dunk het simplisme voeden (*de Volkskrant* Forum 18 januari) lijkt het vechten tegen de bierkaai. Zijn bewering dat het Afrikaanse politieke spel zou draaien om etnische verbanden en niet zou gaan over ideeën is van een gevaarlijke eenvoud. Zijn in twijfel trekken van de democratische gezindheid van de Kenianen komt voort uit een gebrek aan kennis over wat zich daar afspeelt.

Het stamvertoog verwijst naar noties van primitiviteit en premoderniteit. Het suggereert dat vooral Afrika nog in een oerstadium zou zitten van biologische kernverbanden. Een politieke strijd die juist gaat over ideeën over de gewenste staatsinrichting en de toegang tot hulpbronnen wordt daarmee teruggebracht tot een strijd tussen de Kikuyu Kibaki en de Luo Odinga en tussen hun etnische achterbannen, die elkaar nu naar het leven staan.

Niet dat we onze ogen moeten sluiten voor de rol die etnische identiteiten spelen en het feit dat etnische politieke loyaliteiten door politieke leiders worden ge- en misbruikt. Maar er is meer reden om van een nationaliteitenvraagstuk te spreken dan van een strijd tussen stamverbanden.

Nationaliteitenvraagstuk

Identiteiten die gebaseerd zijn op het gevoel tot een natie te behoren zijn politiek belangrijk en af en toe explosief. Overal op de wereld. Zogenaemde etnische minderheden krijgen wereldwijd ondersteuning en vaak slagen zij er in grotere macht te verwerven om zichzelf en de door hen geclaimde territoria en hulpbronnen te besturen. Dat geldt voor de Inuit in Canada, de Aborigines in Australië en de Amerindianen in de regenwouden van tropisch Amerika en de prairies van de Verenigde Staten.

Een belangrijk deel van de Europese geschiedenis betreft de staatsvorming rondom naties. Die voedde de onderhandelingen na de Eerste Wereldoorlog. Ook na het einde van de Koude Oorlog ontstonden allerlei nieuwe staatsverbanden op etnische basis, met Kosovo als mogelijk nieuwste toevoeging. Het India dat uit de puinhopen van de *Partition* te voorschijn kwam is ook sterk vormgegeven op basis van taalculturen. Is het dan vreemd om de Afrikaanse politieke perikelen te willen begrijpen als een nationaliteitenvraagstuk?

Ugatuzi

De recente politieke verkiezingsstrijd in Kenia werd overheerst door een strijdpunt dat al vanaf de jaren '50 af en toe oplaait: de mate van zelfbestuur die wordt toegestaan aan districten, voor een belangrijk deel etnische territoriale eenheden. Kenia heeft 69 districten en 42 erkende taal/cultuurgroepen. In veel districten is één etnische groep dominant; in een paar districten zijn er combinaties met elk hun eigen subdistrict waar een etnische groep dominant is. Slechts enkele districten zijn een hutspot. Het district Nairobi is daar het duidelijkste

voorbeeld van, ook al zijn er enkele etnisch specifieke zones zoals de krottenwijken Dandora, vooral Kikuyu, of Kibera, vooral Luo.

Net als Europa worstelt Afrika met een dubbele uitdaging: hoe kun je beter op continentale schaal opereren (de African Union) en je daarbij effectiever invoegen in de mondiale politieke orde en economie, en toch voldoende eigenrichting geven aan lokale groepen, zonder voortdurend etnisch-territoriale geschillen te moeten beslechten.

In Afrika zijn landen als Nigeria en Ethiopië al ver gegaan met devolutie: het toekennen van relatief veel macht aan substaten die grotendeels etnisch zijn ingericht. In Kenia gaat de politieke controverse over de vraag of het land toch vooral een eenheidsstaat zou moeten blijven, met een grote macht voor de President en voor ministers en ministeries op het niveau van de centrale staat, of dat Kenia nu eindelijk zou moeten gaan in de richting van een etnische federatie, met een zwakkere President en grotere invloed van districtsraden.

De partij van Kibaki, de *Party for National Unity*, staat voor een sterke centrale overheid. De partij van Odinga, de *Orange Democratic Movement* staat voor devolutie, aangeduid met de swahiliwoorden *majimbo* en *ugatuzi*.

Ongelijkheid

Dat het noodzakelijk is om tot een eerlijker verdeling van de welvaartsbronnen te komen staat voor veel Kenianen vast. Kenia's welvaart is extreem ongelijk verdeeld en ook regionaal zijn er grote onevenwichtigheden. Bij de onderhandelingen over een nieuwe grondwet was aan de orde dat districtsraden veertig procent van de lokaal gegenereerde belastingen zelf zouden mogen besteden. Na een brede consultatieronde zou die grondwet aan de bevolking worden voorgelegd.

Toen in 2005 President Kibaki sterk ging afwijken van dat plan en een eigen versie van de grondwet naar voren schoof, werd hij bij een referendum zwaar afgestraft: 57 procent van de Keniase kiezers verzette zich tegen een voortgezette overmacht van de centrale staat. Kibaki's *banana* coalitie legde het af tegen Odinga's *orange* coalitie. Bij de laatste verkiezingen bleven deze coalities grotendeels in stand. De verwachting was gerechtvaardigd dat Odinga zou worden gekozen op een devolutieprogramma, dat hij *ugatuzi* noemde.

Odinga's *orange* coalitie wordt gesteund door etnische groepen die al decennia ijveren voor groter lokaal zelfbestuur. In de koloniale tijd waren de African District Councils van de toenmalige *reserves* voorbeelden van devolutie: de lokale raden gingen over landtoewijzing, handelstoestemmingen, water, onderwijs, gezondheid, en lokale rechtspraak en inden daarvoor ook relatief omvangrijke belastingen. Die Councils bestaan nog steeds, maar hebben veel taken gaandeweg moeten overdragen aan de centrale overheid.

Bij de aanloop naar de onafhankelijkheid in 1963 won de politieke groepering die voor een eenheidsstaat was: de *Kenya African National Union* van toen nog coalitiegenoten Kikuyu Kenyatta en Luo Odinga Odinga, de vader van de huidige oppositieleider. De groepering die ijverde voor lokaal zelfbestuur, de *Kenya African Democratic Union* van de latere president Moi, verloor de verkiezingen.

Maar toen Moi zelf president werd, introduceerde hij de *District Focus for Rural Development* en bevorderde hij de vorming van etnisch-specifieke districten. Hij stond toe dat onderwijs in de eerste jaren van de basisschool in de moedertaal gegeven werd en dat er etnisch specifieke radiouitzendingen kwamen. Veel van zijn Kalenjin-genoten grepen chaosperiodes, vaak rondom verkiezingen, aan om in hun ogen ongewenste indringers uit 'hun' gebieden weg te jagen.

Angsten

Devolutieaanhangers zijn vooral de Kalenjin uit de Rift Valley, de kustgroepen, een aantal nomadische volkeren in het droge noorden, oosten en zuiden – zoals de Maasai, de Samburu

en de Somali – , de Luhya uit het westen en de laatste tijd ook de Luo uit het zuidwesten. Tegenstanders zijn vooral de Kikuyu, Meru en Embu uit centraal Kenia, de Kisii uit het zuidwesten, de Bukusu uit het westen en de Turkana en enkele andere groepen uit het droge noorden. Die laatste groepen hebben weinig te winnen bij economisch zelfbestuur, afhankelijk als ze zijn van subsidies uit de centrale staatskas (en het buitenland). De andere tegenstanders waren voor de onafhankelijkheid al uitgezwermd over een groot deel van Kenia, een proces dat na de onafhankelijkheid verder is versterkt.

Zij waren het die gingen werken als landarbeiders voor de blanke boeren. Zij kregen na de *MauMau* opstand in de jaren '50 grond toegewezen in de *settlement schemes*. Zij grepen de kansen die de unitaire staat hen bood, met patronage van Kikuyupresidenten als Kenyatta en Kibaki, om grond te kopen en *businesses* te beginnen in de meest veelbelovende gebieden van het land: Nairobi en de Rift Valley. Zij hebben het meest te vrezen van devolutie.

De slogans van devolutie klinken mooi. Grotere lokale participatie. Een directere vorm van democratie. Eerlijker toegang tot de eigen rijkdommen. Maar de hardste aanhangers van devolutie bedoelen ook: lokale raden zijn eigenaars van lokale hulpbronnen en gaan bepalen wie daar wel of niet gebruik van mogen maken.

In een milde vorm betekent dit dat een etnisch dominante groep de hulpbronnen verpacht aan etnische anderen, zolang die laatsten zich houden aan de lokaal vastgestelde regels. In een hardere vorm betekent het dat 'vreemdelingen' het gebied uit worden gezet, lokaal-specifieke rechtspraak wordt toegestaan zoals de sharia aan de kust, onderwijs in de lokale taal moet, ook de ambtelijke taal in het district de etnische taal is en er een lokale politiemacht is die lokaal is gerecruteerd.

In het Kalenjingebied, waar met deze wensen het meest te winnen valt, was men er klaar voor om *majimbo* in de praktijk te brengen op het moment dat Odinga zou winnen. Odinga's *deal* met de nieuwe generatie Kalenjinleiders was dat er ook snel aan zou worden gewerkt. Toen dat door verkiezingsfraude onmogelijk leek te worden, grepen veel Kalenjin naar de wapens, zowel spontaan als politiek georkestreerd, om kwaadschiks te doen wat ze anders 'legaal' hadden willen bereiken.

Het resultaat is nu al een Rift Valley die grotendeels is 'gezuiverd' van 'ongewenste vreemdelingen'. Vooral de bezittingen en –oogsten van Kikuyu's zijn vernield en geplunderd. Als ze al mogen terugkeren, dan is dat als *destitutes*.

Nu de Kikuyu gaan terugvechten, zijn de meeste Kalenjin voor hen te sterk. De Kikuyu's keren ze zich nu tegen de Luo, die uit gebieden in de Rift Valley en Nairobi worden weggejaagd. Cynisch gezegd: het is makkelijker geworden om de devolutie langs etnische lijnen te realiseren.

Maar de Kikuyugemeenschap is terug bij de situatie van 1950: een grote onderklasse van boze jongeren die niets hebben, bereid is de wapens op te nemen en er niet tegen op ziet te moorden. Destijds kwam de *MauMau*, nu heet het Mungiki. Kenia is er nog niet klaar mee en de rest van Afrika ook niet.